

Ljerka Perči

(*Osnovna škola "Gustav Krklec", Maruševac*)

VALPOVAČKO VLASTELINSTVO I VALPOVAČKA MOSTARINA 1731. - 1737.

UDK 94(497.5-3 Valpovo)"1731/1737"

Pregledni rad

Primljeno: 29. 3. 2010.

U radu se analiziraju pojedini dijelovi arhivske građe velikog fonda Valpovačko vlastelinstvo koji se odnose na vrijeme u kojem je nastajala Priručna knjiga 2 (HR-DAOS 476, kut. 69, fasc. 5br. 868) s popisom dnevnog ubiranja mostarine na valpovačkom mostu od 1. siječnja 1731. do 31. kolovoza 1737. godine. Autorica opisuje i analizira nove izvore koji pokazuju da je vlastelin barun Petar Antun Hilleprand von Prandau sa svojim provizorom Wenzelom Anneisom izravno provodio kontrolu prolaza roba i ljudi koji su se kretali ovim dijelom Slavonije ili prelazili u Ugarsku koristeći skelu kod Miholjca. Prikaz izrađen na temelju mjesečnih podataka iz siječnja 1731. o dnevnim naplatama mostarine i dva prikaza iz siječnja 1736. o trgovini svinjama i prometu roba i ljudi iz istog mjeseca izrađeni su prema podacima iz popisa mostarine u Priručnoj knjizi 2 tijekom 80 mjeseci. Ta tri prikaza predočuju bogatstvo činjenica prikupljenih svakodnevnim bilježenjem naplaćene mostarine. Četvrti prikaz donosi 80 mjesečnih iznosa mostarine. U njegovoj drugoj trećini zamjetan je pad naplate mostarine, što je izravna posljedica učestalih nemira i razbojstava u Valpovačkom vlastelinstvu i okolini. Koristeći sadržaje prijepisa barunovih pisama iz Bečkih protokola, i desetak godišnjih provizorskih izvještaja o primanjima i izdavanjima valpovačkog vlastelinstva, također u obliku rukopisnih knjiga s brojnim podacima o troškovima za gušenje nemira, ocrtavaju se svakodnevne prilike na vlastelinskim cestama i strahote koje su se povremeno događale u selima i oko njih.

Ključne riječi: Valpovo, Valpovačko vlastelinstvo, barun P. A. Hilleprand von Prandau, mostarina, promet, razbojništvo.

Uvod

Pišući o razvoju trgovišta i općine Valpovo od 18. do sredine 19. stoljeća, I. Mažuran¹ je spomenuo postupke vlastelinske uprave i njene sačuvane zbirne račune sajamskih i tržnih carina i trošarina od 1784. do 1802. godine.

¹ Ive Mažuran, *Valpovo - sedam stoljeća znakovite povijesti*, Valpovo 2004., 77.

Sačuvanim računima treba pridružiti do sada nedovoljno poznatu arhivsku građu o ubiranju mostarine koja je također bila u nadležnosti Valpovačkog vlastelinstva.

Priručna knjiga 2 s popisom dnevne naplate mostarine u Valpovu od 1. siječnja 1731. do 31. kolovoza 1737. godine jest neobično vrijedan arhivski izvor.² Popis u obliku rukopisne knjige, svežnja papira povezanih uzicom čiji su krajevi na prednjoj stranici zapečaćeni crvenim voskom u koji je utisnut službeni pečat vlastelinstva, osim dnevne naplate mostarine sadrži brojne zabilješke o događajima iz istog vremenskog razdoblja. Ovi podatci vrlo dobro dopunjavaju brojne zapise³ o osobitim zgodama zabilježenim u pismima koja su se izmjenjivala između baruna Petra Antuna (Peter Anton) Hillepranda von Prandau, vlasnika vlastelinstva, i Wenzela Anneisa, upravitelja vlastelinstva.

Valpovački upravitelj bio je dužan izvještavati o napredovanju brojnih radova, suradnji s pojedinim službenicima, njihovim izvršavanjima utvrđenih poslova, sakupljanju novca i isplatama brojnih troškova, pisati o svim događanjima tijekom godine kao i previranjima među podanicima na području vlastelinstva i u njegovu susjedstvu. U te obveze ubrajalo se i izvještavanje o naplati mostarine.

Opisani način rada, učestalo tjedno i dvotjedno dopisivanje između bečkog vlasnika i njegovog valpovačkog upravitelja, utemeljen je 1722., u godini preuzimanja vlastelinstva i nadopunjavao se vrlo učinkovito sljedećih godina. Barun P. A. Hilleprand von Prandau postavio je upravu vlastelinstva

² HR-DAOS 476, kut. 69, fasc. 5 br. 868, rukopisna knjiga, nije paginirana. Napomena o inventaru i signaturama u fondu HR-DAOS (Državni arhiv u Osijeku) 476. U popisu spisa Valpovačkog vlastelinstva HR-DAOS 476, kutije 1-34 imaju samo brojeve dokumenata N 1-855. U daljnjem tekstu ovog rada, svaki predmet koji se citira iz tzv. fonda Acta Viennensia, kutije 1 do 34, navodi se s proširenom signaturom nekog ranijeg arhiviste kako bi se isti temeljitije opisao. Posebno je to važno za sadržaje kutija 8 do 11 s provizorskim godišnjim izvještajima. U njima nema redanja rukopisnih knjiga po godinama kako su nastajale u vrijeme provizora W. Anneisa, već kako ih je netko označio u neko neutvrđeno vrijeme.

³ U sumarnom inventaru fonda HR-DAOS 476 na početku su opće gospodarsko-upravne knjige feudalnog razdoblja. U prve četiri rukopisne knjige folio formata, uvezane u kožu, prepisivana su pisma koja je barun pisao u Valpovo i Osijek, pisma i izvještaji koje je provizor slao u Beč, pisma trećih osoba s kojima je barun vodio poslovno dopisivanje, popisi predmeta koje je često slao iz Beča, ugovori koje je sklapao u Beču sa zaposlenicima za pojedine službe u Valpovu. Povremeno, naročito prvih godina između pisama zapisivani su opisi poslova koje su trebali obavljati službenici na odgovornijim položajima u upravljačkoj strukturi vlastelinstva kao što su provizor, sakupljač ljetine i graditeljski pisar. Prvi je bio izravno odgovoran vlastelinu i njegovo je djelovanje bilo određeno s 30 točaka propisa, a sakupljač ljetine i graditeljski pisar provizoru jednako kao mljekar, vrtlar, lovci, šumarski nadglednik. Ovi posljednji su se češće mijenjali, pa su njihova prava i obveze bili sastavni dijelovi ugovora koji su potpisivani u Beču. U knjizi 1 su pisma iz razdoblja od veljače 1722. do ožujka 1725., u knjizi 2 od travnja 1725. do prosinca 1732., u knjizi 3 od siječnja 1733. do sredine svibnja 1736., u knjizi 4 je drugi dio svibnja 1736. do sredine travnja 1740.

tako da je sam donosio konačne odluke o načinima razvoja stečenog posjeda. On je godinama po dva puta putovao iz Beča u Slavoniju. U proljeće i jesen boravio je nekoliko tjedana u Valpovu. U tim je prigodama provjeravao napredak gradnje brojnih objekata kao i doprinose pojedinih stručnjaka koje je zapošljavao kako bi unaprijedio šumarstvo, lovstvo, stočarstvo, mljekarstvo i vrtlarstvo.

Drugi upravitelj vlastelinstva Wenzel Anneis, nasljednik Stephana Szarke od svibnja 1723., odgovarao je svojom službom provizora izravno vlasniku barunu P. A. Hilleprandu von Prandauu.⁴ Njegovi godišnji izvještaji također u obliku rukopisnih knjiga naknadno su bili provjeravani kako bi se otklonila i najmanja moguća sumnja u neispravne postupke ili neprihvatljive radnje s vlastelinskim novcem.⁵

U svakom godišnjem izvještaju Anneis prvo popisuje primitke vlastelinstva. Osim dadžbina koje su skupljane od podanika, provizor je bilježio primanja za mostarinu u obliku zbroja dvanaestomjesečne naplate. U ono vrijeme poslovna je godina započinjala 1. svibnja tekuće godine i trajala je do 30. travnja sljedeće godine. Prema brojnim dokumentima, mostarina se prvih godina ubirala u Petrijevcima. Od početka vođenja Priručne knjige 2 mjesto naplate mostarine prebačeno je u Valpovo.

Mostarina se bilježi među godišnjim prihodima kao novčani iznos, može se uspoređivati s primanjima u Miholjcu iz naslova za brodarinu preko Drave,⁶ za pravo na postavljanje mlinova na Dravi i Karašici, za prava riba-

⁴ O početcima civilne uprave na Valpovačkom vlastelinstvu tijekom prve tri godine djelovanja baruna P.A. Hillepranda von Prandaua napisan je rad u kojem je opisano stvaranje vitalne organizacijske strukture vlastelinstva koja djeluje kao poduzeće, a vlasnik, predstavnik feudalnog društva postaje poduzetnik. Više Ljerka Perči, "Valpovačko vlastelinstvo na početku uprave baruna P.A. Hillepranda", *Anali Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Osijeku*, 24 (2008), 75-96. Na kraju rada otisnute su preslike četiri stranice najstarijeg do sada poznatog inventara sastavljenog 31.5.1723. Također o prvim godinama građevinskih aktivnosti vidi Ljerka Perči, "Valpovačka župna crkva i dvorska kapelica između 1722. i 1736.", *Scrinia slavonsica*, 9 (2009), 99-124.; Ljerka Perči, "Pismo s preporukom", *Valpovački godišnjak*, 13 (2008), 33-43. Ovim radovima treba pridružiti Ljerka Perči, "Inventar valpovačkog dvorca iz kolovoza 1736. godine", *Osječki zbornik*, 29 (2010), 203-216.

⁵ Provizorski su izvještaji uvezani i imaju korice od šarene ljepenke. Na prednjim stranicama su nalijepljeni bijeli zupčasto izrezani papiri s naslovom. Sitnijim rukopisom dopisani su datum revizije. Može se pretpostaviti da ih je radio P. P. Passardi u Osijeku.

⁶ Ovdje se donosi pregled sakupljenog novca za razdoblje 1. 5. 1728. do 30. 4. 1732. Svi su izvještaji u kutiji 10. HR-DAOS 476, kut. 10, spis 255 fasc.16 za razdoblje 1. 5. 1728. do 30. 4. 1729. u Petrijevcima je naplaćeno 306 fl. 12, xr., a u Miholjcu 500 fl. 2 1/3 xr. Prema spis 254 fasc.16 sljedećih 12 mjeseci u Petrijevcima 376 fl. 15 xr., a Miholjcu 428 fl. 3 xr. Od početka svibnja 1730. do kraja travnja 1731. prema spis 253 fasc. 16 u Petrijevcima je naplaćeno 342 fl. 24 xr., a u Miholjcu 463 fl. 24 xr. U prvih 12 mjeseci od svibnja 1731. do travnja 1732., prema provizorskom izvještaju spis 252 fasc. 16 u Valpovu je naplaćeno 406 fl.87 xr., a Miholjcu 546 fl. 4 xr.

renja, prodaje mesa, točenja vina, držanja dućana u Valpovu, Miholjcu i Petrijevcima. Na kraju prihoda zapisivan je i ciganski harač.⁷

Godišnji provizorski izvještaji među izdancima bilježe osim plaća službenika vlastelinstva brojne zapise troškova koji su tijekom tih godina bili pokriveni novcem iz vlastelinske blagajne. Troškovi govore o svakodnevnom životu u Valpovu i promjenama koje su uslijedile tijekom prvih petnaest godina.⁸ Upravu i gospodarenje vlastelinstvom barun je vodio na novi način. On je bio poduzetnik koji svojim postupcima iz godine u godinu, gradeći i obnavljajući na sve strane, neprestano pazi da ima uravnoteženi račun primitaka i izdataka za cijelo vlastelinstvo.⁹

Među provizorskim izvještajima ima troškova koje svakako treba spomenuti, jer bilježe slučajno nastale ili namjerno počinjene štete putnicima na putovima kroz prostore vlastelinstva.¹⁰ Štete koje su počinili vojnici na svojim marševima poslije postupka dokazivanja nastojao je vlastelin utjerati u Osijeku ili Beču pri određenoj vojnoj komandi.¹¹

Popis dnevne naplate mostarine od 1731. do 1737. osvjetljava protok roba, dobara, stoke i ljudi koji su na svome putovanju morali prijeći valpovački most. Bili su to putnici s robom iz pravca sa zapada prema istoku iz smjera Štajerske, Hrvatske, prijestolnice Beča i zapadne Ugarske preko Miholjca prema Osijeku, Vukovaru, Petrovaradinu, dalje prema Banatu oslobođenom 1716. i mjestima na granici s Osmanskim carstvom.

Tko je istočnije od Osijeka i Petrovaradina ili južnije od Našica i Đakova koristio ovaj put prema zapadu da bi prešao Dravu i došao u južnu Ugarsku, nije poznato. Trgovci iz Osijeka ili goniči stada iz istočnih krajeva nastavljali su kretanje kroz Slavoniju do Hrvatske i Štajerske. Brojna stada stoke zapisi-

⁷ U proučenoj građi dijela fonda 476 koja se odnosi na provizorske godišnje izvještaje od 1722. do 1737. vidi se da su Romi (u spisima se u ono vrijeme vode kao Cigani) naseljeni na području vlastelinstva plaćali godišnju pristojbu za pravo boravka na području vlastelinstva. Povremeno su korištene njihove usluge i za to su primali naknadu, što je zabilježeno u provizorskim izvještajima.

⁸ HR-DAOS 476, kut. 9, 10 i 11. Ovdje su spomenuti provizorski izvještaji u obliku rukopisnih knjiga za svaku godinu posebno. Za njihovo pronalaženje i čitanje dovoljna je oznaka mjesta pohrane unutar fonda 476. Signatura je obično napisana na poleđini korica rukopisne knjige.

⁹ Ove se činjenice neprestano provlače kroz sadržaje pisama koja su upućena P.P.Passardiju u Osijek. Očito je da je jedan dio sredstava za investicije i gradnju dolazio od prodaje fortifikacijskog drveta upravi u Tvrdavi, ali i ogrjevnog drveta za vojnu upravu i ostale stanovnike Tvrdave. Povremeno su nastupale poteškoće u naplati isporučenog fortifikacijskog drveta.

¹⁰ HR-DAOS 476, kut. 10, spis 253 fasc.16, fol. 36 bilježi da su nadoknadili ukradene predmete Patačićevom podaniku 32 fl., Moslavčanima platili odštetu za vojsku 5 fl., za kirasire platili 4 fl. i uginulog konja 10 fl. Dogodilo se to u svibnju 1730. Drugi slučaj u istom popisu troškova, fol. 43, bilježi da je bratu ubijenog legradskog trgovca svinjama plaćeno 90 fl. Zapisano je da su kod uhvaćenih lopova zaplijenili 33 fl. 90 xr., a ukupna šteta je bila 150 fl.

vana u dnevnim naplatama mostarine upućuju na zaključak da se stoka izvozila na zapad, da se njihovo kretanje nastavljalo kroz Podravinu. Iako je pisar često zapisao samo dnevni iznos ubranog novca, bez bliže oznake tko je i što je vozio, odakle i kamo, ipak i ti su zapisi važni zato što u spomenutom razdoblju stvaraju pouzdanu krivulju primitaka mostarine tijekom 80 mjeseci od 1. siječnja 1731. do 31. kolovoza 1737. U njezinu ukupnom rasponu razlikuju se tri dijela. Srednji pokazuje osjetan pad primanja, što približno odgovara razdoblju nemira i razbojstava na vlastelinstvu i njegovoj okolini.

Priručna knjiga 2

U vrijeme početka uprave baruna P. A. Hillepranda, primitke novca ili izdavanja raznovrsnih dobara, kao i dugoročno bilježenje određenih usluga, bilo je uobičajeno zapisivati na presavijene i povezane listove papira. Knjigama su zvali manji ili veći snop papira uvezan debljom vezicom. Krajevi vezice su se ponekad zbog važnosti i vjerodostojnosti knjige pečatili voskom. Priručna knjiga 2 s popisom dnevne naplate mostarine u Valpovu primjer je takvog snopa uvezanog papira sa zapečaćenim krajevima 4 vrpce na prednjoj stranici uveza. Pečatna slika službenog pečata vlastelinstva u središtu ima grb baruna P. A. Hillepranda von Prandaua i tekst na rubnom vijencu: *Sigillum: Officiale: Dominy: Valpo.*¹²

Iznad utisnutog pečata crnilom je na njemačkom ispisan naslov rukopisne knjige i vrijeme početka ubiranja. Drugom je rukom upisano: do 1737. godine. Oznaka broj 2 iznad naslova upućuje na sličnu raniju knjigu koja zasad nije pronađena. Ista je mogla sadržavati zapise mostarine¹³ od neutvrđenog početka poslije preuzimanja vlastelinstva do kraja godine 1730.

Prema veličini listova priručne knjige jasno je da je za svaki mjesec bila predviđena po jedna stranica.¹⁴ Tijekom vremena pisar je pišući dane u mje-

¹¹ HR-DAOS 476, knj. 3, str.261, 265, 276, 277. Koju godinu kasnije dugo vremena se potezao slučaj štete u Petrijevcima koju je počinila prolazeća vojska. Barun je svojim žalbama uspio doći gotovo do vrha vojne komande u Beču i odgovorni komandant je bio kažnjen. Grof Dolon se osobno ispričao, a grof Kuenhüller, iako je bolovao od kostobolje, obećao je da će naknadno dati zadovoljštinu.

¹² Veličina je 35x40 mm. Tekst počinje lijevo dolje pored štita podijeljenog na 4 dijela i završava desno dolje uz štit.

¹³ HR-DAOS 476, knj. 1, 26 od 13. 6. 1722. spominje se prikupljeni iznos od 30 fl. 13 xr. na ime maltarine. Drugi dokaz za postojanje starije knjige je u istoj Priručnoj knjizi 2, fol. 14 na kojoj se uspoređuju primanja za mjesece siječanj i veljaču 1729. i 1730. Nije poznato na što se odnosi izračun 1/6 na primljene novce u 1731. i 1732. Treći dokaz za postojanje Priručne knjige 1 su godišnji zapisi mostarina u HR-DAOS 476, kut. 9 i 10. Po prirodi stvari godišnji je podatak nastajao zapisivanjem mostarine tijekom cijele godine i kao takvog u obliku zbroja provizor donosi u svome izvještaju.

¹⁴ Veličina papira 29,5 x 17,0 do 18,5 cm, različita širina listova je posljedica neravnih i neobrezanih rubova. Knjiga nije paginirana ni u vrijeme nastajanja, a niti kasnije.

secu na lijevoj strani lista, počeo iste pisati po sredini lista. Kasnije je datume zapisivao bliže desnom rubu kako bi bilo dovoljno mjesta ispred svakog datuma za bilježenje vrste robe ili putnika. Ispod zadnjeg dnevnog novčanog upisa za svaki mjesec podvučena je crta i napisan zbroj. U sljedećem redu različitim formulacijama potvrđen je isti izračun i novčani primitak od strane provizora Anneisa. Njegovim odlaskom iz Valpova u kolovozu 1736. ispravnost računa provjeravao je i novac preuzimao novi upravitelj vlastelinstva Sebastian Freudhofer.

Naslovnici je napisao provizor W. Anneis, također i početak prvog lista za prva dva dana u siječnju 1731. Naplaćeni novčani iznosi za iste dane uneseni su rukom Mihaela Repeše (Michäel Repessa).¹⁵ Preostali novčani zapisi do kraja razdoblja od 80 mjeseci također su potekli od Repešine ruke, kao i brojne bilješke o događajima na mostu ili novostima koje su donosili putnici.

O nabavljanju robe

Preuzimajući Valpovačko vlastelinstvo, barun je morao savladati brojne prepreke da bi podigao reprezentativno boravište, sam dobavljati materijale, sirovine, alate i građevinske dijelove koji su bili neophodni tijekom gradnje objekata za boravak ili nove djelatnosti kao što su pivara ili pilana. Tako je on izvan Slavonije nabavljao metalne limove, legure, željeznu robu, posebne vrste obrađenog drveta, najčešće iz Štajerske odakle su dolazili i pojedini obrtnici i njihovi pomoćnici. Ponekad je sličnu robu iz Beča slao Dunavom i Dravom zajedno s novim službenicima.

Među ispravama koje su se sačuvale u ovome fondu¹⁶ postoji putovnica za robu koja je iz Beča bila izvezena u Valpovo na kraju 1730. godine. Isprava je izdana u ime cara Karla VI. i glasi na barunovo ime s titulom i svim njegovim funkcijama te opisom posjeda u Slavoniji. Putovnica je zanimljiva zbog veličine papira na kojoj je napisana, dužine teksta, korištenih formulacija za opis građevnog drveta. Isprava ima veliki suhi pečat i potpis izvjesnog Salburga. Izdana je u Beču 20. studenog 1730. Pošiljka s robom krenula je iz Beča 1. prosinca, u Bratislavi je bila 3. prosinca, poslije dvije postaje u Budimu je bila 10. prosinca, a sljedećeg dana u Földváriju. Zapisi iz carinskih postaja zabilježeni na poledini putovnice prestaju tog dana.

Za život poljodjelaca, mještana i podanika Valpovačkog vlastelinstva, u okruženju obradive zemlje, šuma i stoljetnih šikara, bile su važne brojne vrste

¹⁵ Tako se potpisao na inventaru dvorske kapelice od 29. 10. 1728., HR-DAOS 476, kut. 78, spis 841. On je svakako vrlo zanimljiva osoba, jedan od prvih barunovih službenika koji je djelovao u vlastelinstvu od 1722. do smrti 19. 6. 1739. Dan smrti zapsan je u Dvorsku maticu umrlih, Župni arhiv Valpovo, sign. A-II-11, čuva se u Valpovu. Na podatku zahvaljujem župnom arhivaru gospodinu Draganu Miloševiću koji je taj podatak telefonski saopćio 27. 1. 2010. Prema zapisu u matici umrlih Repeša je imao 60 godina.

¹⁶ HR-DAOS 476, kut. 46, spis 1289.

znanja i umijeća. Obrada zemlje, skupljanje i spremanje ljetine, uzgoj stoke, gradnja prebivališta i izrada predmeta za odjeću i obuću te posuda i raznih alata prenosili su se s koljena na koljeno. Ljudskim radom na polju, livadi, u šumi, u dvorištu i kući, stvarali su se predmeti koji su služili za svakodnevnu upotrebu.¹⁷ Za izradu pojedinih predmeta trebalo je ili više znanja i spretnosti ili posebni alati ili cijelo postrojenje. Od davnina pri ovakvoj podjeli znanja i umijeća izdvajali su se lončari, postolari, kožari, užari, mlinari, kovači. Sirovine za rad tih obrtnika bile su dostupne u njihovom okruženju. Glinu, kožu, konoplju, žitarice i kukuruz bilo je lakše nabavljati, dok se željezne predmete, čavle i žicu uvozilo. Staro željezo je bila važna sirovina stoga što se prerađivalo u nove predmete i oblike.¹⁸

Tijekom stoljeća na sajmovima se trgovalo, kupovalo i prodavalo brojne predmete, pa i mnoge od ovdje spomenutih stvari. Da bi se održavali sajmovi trebalo je putovati, a da bi se kretali ljudi, stoka, roba, u zemlji je trebao vladati mir i sigurnost na cestama. Na većim udaljenostima, kod križanja putova ili na prijelazima rijeka, bila su potrebna svratišta i gostionice. O uvjetima da se nabrojene djelatnosti mogu nesmetano odvijati na putu kojim se kretalo još od rimskih vremena iz Petovije za Mursu brinula se sada vlastelinska uprava.¹⁹

Zanimljivo je da se tijekom mnogih stoljeća pri putovanju dogodilo vrlo malo promjena. Kretalo se kolima koja su vukli volovi, kočijama koje su vukli konji, pojedinačno na konju i pješke. Roba je bila natovarena na kola, a ako je dolazila sa zapada, bila je na splavima koje su se spuštale Dravom. Svi opisani načini bili su ovisni o godišnjim dobima i vodostaju Drave i njenih pritoka na slavonskoj i ugarskoj strani.²⁰ Kiša i blato na slabo utvrđenim putovima bili su veći problemi nego što se to danas zamišlja.²¹

¹⁷ Za razumijevanje teških prilika koje su vladale prva dva desetljeća 18. stoljeća može poslužiti vrlo vrijedan rad u kojem se analizira struktura zemljišnih površina u Slavoniji 1698. godine nastao temeljem analize popisa Caraffine komisije, vidi Milan Vrbanus, "Struktura zemljišnih površina u Slavoniji 1698. godine", *Acta historico-oeconomica*, vol.23-24, Zagreb, 1996./97. str. 73-99.

¹⁸ Općenito o životnim uvjetima stanovništva u Slavoniji (i dijelu Podunavlja) krajem 17. i početkom 18. stoljeća više Ivan Erceg, "Životni uvjeti stanovništva u Slavoniji (i dijelu Podunavlja) krajem 17. i početkom 18. stoljeća" *Acta historico-oeconomica*, vol. 21 (1), Zagreb, 1994. str. 7-29.

¹⁹ Obnavljajući i gradeći vlastelinski dvorac u Valpovu barun je već prvih godina u Miholjcu sazidao podrum i novu gostionicu. U Petrijevcima je krčma očito bila u dobrom stanju, jer je vodio graditeljske radove u Koški na postojećoj gostionici.

²⁰ Brojni vrlo zanimljivi zapisi i komentari o pravcima putovanja kroz Ugarsku do Valpova su pohranjeni u pismima baruna P. A. Hillepranda von Prandaua, HR-DAOS 476, knj. 1, 2, 3 i 4.

²¹ U nekoliko je navrata provizor W. Anneis dobio pismenu uputu kako nadgledati popravljjanje određenog puta ili ubrzati popravak pojedine dionice. Isto tako on je pismeno u kratkom roku izvještavao o tijeku radova i otklanjanju poteškoća.

Je li u osmansko vrijeme u Miholjcu ili Valpovu ili Petrijevcima bio poneki dućan, teško je tvrditi ili nijekati. Među primitcima vlastelinstva nalaze se zapisani dućani.²² Prvo, to znači da je postojao prostor u kojem se trgovalo robom tijekom cijele godine, i drugo, prema vlastelinskim primitcima vidi se da je njihov broj rastao. O kojoj se radi radilo, je li obrtnik uz svoje proizvode imao i druge koje je kupovao na veliko, a prodavao na malo, nije poznato. Za sada je moguće reći da je smirivanjem općih uvjeta života na području vlastelinstva sajamsko snabdijevanje bilo dopunjeno otvaranjem pojedinih dućana.

O radu provizora Wenzela Anneisa

Nekoliko je rečenica neophodno reći o načelima i mjerama za upravljanje vlastelinstva Valpovo koje je provodio barun A. P. Hilleprand von Prandau, školovani pravnik i dugogodišnji član carske novčane administracije. Znakovito je da je, u prvom poznatom inventaru Valpovačkog vlastelinstva napisanom na tri stranice u svibnju 1723., na početku navedena pravna literatura. Prvih sedam stavki na prvoj stranici jesu popisi ugarskih i njemačkih pravnih knjiga, rukopisne zbirke pravilnika, *urbarium* i formulari za vođenje vlastelinstva.²³

Zapošljavanje službenika za potrebe vlastelinstva bilo je određeno ugovorima o njihovim dužnostima, pravima i primanjima. Kupovanje pojedinih roba²⁴ te njihova isporuka također su bili određeni ugovorima. Oni se nimalo ne razlikuju od sadašnjih i ne bi se moglo reći da su manjkavi ili nedorečeni. Što je služba zaposlenika vlastelinstva bila na višem stupnju organizacijske ljestvice ili je na određeno vrijeme došlo do zapošljavanja određenog stručnjaka,²⁵ to je bilo više točaka koje su određivale međusobna prava i dužnosti.²⁶

²² HR-DAOS 476, kut. 10, spis 253 fasc. 16, provizorski izvještaj za 1730./31. na fol. 8 bilježi da su valpovački trgovci platili godišnju daću 14 fl.: krojač Ilija iz Miholjca plaća od ožujka 1729. do ožujka 1731. za 2 godine 4 fl.; tamošnji užar plaća za 1729. 6 fl. i 1730. 6 fl.; tamošnji krojač Mohačanin plaća za pola godine 1729. 3 fl. i cijelu 1730. 6 fl. Zanimljivo je da čizmar u Miholjcu za 1729./30. plaća samo 2 fl. U Petrijevcima je otvorena kramarska trgovina i za 1729. kao i za 1730. plaća po 2 fl. za svaku godinu.

²³ Ljerka Perčić, "Valpovačko vlastelinstvo na početku uprave baruna P. A. Hillepranda", *Anali Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Osijeku*, 24 (2008), 75-96; na str. 93-96 otisnute su preslike četiri stranice spomenutog inventara. Formulari su zapravo rukopisni obrasci kojim je određeno što se i kako treba bilježiti tijekom prikupljanja ili izdavanja robe, proizvođa ili novca.

²⁴ HR-DAOS 476, kut. 18, spis 361 fasc. 30. Sačuvao se ugovor o kupovini stakla od 19.12.1722., kojeg sigurno nije bilo u dovoljnim količinama u vrijeme gradnje dvorca. Obračun je izvršen 6. 3. 1723. Iznos 244 fl. potpisao je p. Leopold Veicht S. I. u Linzu. Može se pretpostaviti da su isusovci bili upravitelji manufakture stakla. Jedan od braće baruna Petra bio je član tog reda.

²⁵ Tijekom gradnje dvorca u Valpovu povremeno je zbog tehničkih poteškoća zapošljavan na određeni rok graditelj, tesar ili neki drugi stručnjak koji je trebao otkloniti probleme i poučiti kako nastaviti s radovima na građevini ili u proizvodnji ponajčešće piva, ponekad destilaciji rakije.

²⁶ Ako se spomene da su bili zapisani i iznosi za bolovanja, plaćanje lijekova, putni troškovi, onda je očito da se tim ugovorima malo što može zamjeriti.

Provizorski su godišnji izvještaji također primjeri temeljitog i promišljenog bilježenja troškova i primanja cijelog vlastelinstva. U tim rukopisnim knjigama na više desetina stranica zapisano je sve što je pristizalo ili što je plaćano za izvršene radove i usluge u razdoblju od 12 mjeseci. Podatci su bili pouzdani i barun je mogao planirati radove za sljedeće razdoblje od 12 mjeseci. Kako je to činio, vidljivo je iz prijepisa njegovih pisama u prve četiri rukopisne knjige Bečkih protokola.

U knjizi 2, zvanj i Bečki protokoli, na listu 237. između zapisa provizorskog izvještaja o radovima i događajima na Valpovačkom vlastelinstvu u drugoj polovici veljače 1731. i sljedećeg koji je opisivao 14 dana u ožujku,²⁷ zapisana je ova tablica:

Stare pristojbe mostarine u Petrijevcima:

	novaca ²⁸ : taksa:		stara	nova
1 ugarska ili srbijanska kola natovarena bez konja ili vola			4 1/2	8
1 takva ista prazna kola			3	6
1 njemačka natovarena kola			6	11
1 njemačka prazna kola			4	8
1 konj ili vol upregnut ili tjeran			1 1/2	3
1 krava			1 1/2	3
1 svinja ili koza ili ovca ili tele			1	2
1 osoba pješke			1	2

Ispod tog popisa na istoje je stranici u nastavku zapisano: *Nove pristojbe od 1. studenog 1727.* te slijedi zapis:

Cjenik skelarine u Miholjcu:	taksa: novaca
1 teška seljačka kola	6
1 prazna kola	3
1 konj	3

²⁷ HR-DAOS 476, knj. 2, fol. 236, bilježi da je M. Repeša dobio upute, da vino preko Drave može samo ako je plaćena pristojba u nadležnoj tridesetnici. Poslije toga slijedi prijepis na stranici 237.

²⁸ Zlatko Herkov, *Građa za financijsko-pravni rječnik feudalne epohe Hrvatske*, 2 sv. (Zagreb, 1956), 2: 177-178. U vrijeme pisanja ovog popisa mostarine dukat je imao 100 manjih jedinica zvanih *novac*.

1 vol	3
1 tele ili svinja ili koza ili ovca	1 $\frac{1}{2}$
1 teška trgovačka ili prijevozna kola	1
2 osoba	1

U nastavku knjige 2, na istom listu 237 na desnoj polovici, zapisano je 6 pravila kako se treba obavljati maltarska služba u Valpovu, zato što je služba naplate preseljena iz Petrijevacu u Valpovo. Na lijevoj je polovici lista napisano za ista pravila 6 komentara vlasnika vlastelinstva. Kao prvo, W. Anneis napominje da su pristojbe na snazi od 1. studenog 1727. Drugo pravilo izravno propisuje da maltar mora biti pažljiv, marljivo raditi, boraviti kod kuće i ne smije bez naplate propuštati ni ljude niti robu. Uz njega trebaju biti *hajduci*. Jedan uvijek mora biti pored drvene brklje (*Schlagbaum*). Oba trebaju dežurati po noći, biti uz maltarsku kuću i majur. Ključevi moraju biti u sobi. Barun je s lijeve strane lista dopisao da se ta obveza ponekad i ne poštuje kod donjeg mosta. Dnevni se utržak unosi u priručnu knjigu s pečatom, provizor provjerava zbroj i potpisuje iznos za svaki mjesec. Prema barunu novac se mogao na isti način predavati i tjedno.

Šesto pravilo priznaje raniji običaj da se svi duhovnici i soldateska propuštaju bez naplate prijelaza mosta. Što se tiče ugarskog plemstva i županij-skih službenika, maltar treba uljudno naplatiti taksu. Svima koji se protive plaćanju treba dozvoliti prolaz, ali u knjigu točno zabilježiti o kojoj se radi i visini neplaćenog iznosa. Barun u svome stupcu savjetuje da se točka 6, konačna odluka o neplaćanju maltarine svake pojedine osobe, prepusti odluci provizora.²⁹

Treba svakako kazati da je Priručna knjiga 2 izvanredan povijesni izvor koji se teško može opisati i proanalizirati u jednom istraživačkom radu. Da je tomu tako svjedoče dva prikaza za siječanj 1736. Prvi bilježi mostarinu naplaćenu po danima za gonjenje svinja, a drugi za 7 vrsta tereta na kolima. Što se tiče putnika, u tom mjesečnom popisu razlikuju pješake, konjanike i trgovce. (*V. Priloge 7 i 8.*)

Takvih bi mjesečnih grafikona, koji donose podatke o trgovini stokom, vinom, o prometu soli na temelju podataka iz zapisa u Priručnoj knjizi 2, moglo biti na desetine. Neosporno je da se na valpovačkom mostu susreću razni sudionici trgovine u prvoj polovici 18. stoljeća, kao pekari s brašnom, trgov-

²⁹ HR-DAOS 476, knj. 2, 273 u listopadu 1731. u izvještaju za razdoblje 13. do 21. Anneis piše kako je barun Pejačević (Piacovics) vozove živežnih namirnica iz Orahovice za Osijek htio besplatno prevesti preko mosta u Valpovu. Provizor je odobrio da barun Pejačević sa svojim kolima i konjima prijeđe besplatno, ali živež i ostala roba na kolima se trebala zauzstaviti i naplatiti prijelaz. Ovu odluku vlasnik vlastelinstva je odobrio u Beču 31. 10. 1731.

ci, feudalci, poduzetnici, veletrgovci, nakupci.³⁰ Tko je i za koga prevozio vino, samo je još jedna od zanimljivosti ovog popisa naplaćene maltarine.

Za novčana primanja na valpovačkom mostu načinjene su dvije krivulje, sumarna po mjesecima, ima ih ukupno 80, za razdoblje od siječnja 1731. do kolovoza 1737. i dnevna za razdoblje od 1. do 31. siječnja 1731. Vidljivo je da dnevna krivulja pokazuje oscilacije. (*V. Prilog 6.*) U zapisima u vrijeme zimskih mjeseci ima dana bez ikakvog prolaza ljudi i roba, rekli bismo – nije bilo razloga da se podiže brklja.

Sličan slučaj dogodio se i u ljetnom razdoblju. Kada nitko nije prošao preko mosta 21. lipnja 1736. M. Repeša je za taj dan zabilježio dvije crte: 0 fl. 0 xr. Tri dana poslije 24. lipnja dogodilo se isto, pa je M. Repeša ispred datuma zapisao: “altri tempi, altre maniere.”

Ako se prouči krivulja ubrane mostarine tijekom 80 mjeseci, mogu se uočiti tri razdoblja. (*V. Prilog 9.*) Za prvih 28 mjeseci vidljiva su osciliranja, ali nema opadanja naplate. Poslije toga slijedi razdoblje od sljedeća 32 mjeseca u kojima postoji pad protoka roba i ljudi. Nakon približno 60 mjeseci, to jest početkom 1736. godine, očito je zaustavljanje pada naplaćene mostarine, primanja su u blagom porastu.

Nevolje na putovanju između 1731. i 1737. godine

Da je trgovina 18. stoljeća podložna vremenskim uvjetima, poznato je odavno. Da je sigurnost na cestama po danu i noći neophodna za prolaženje robe, dobara i ljudi, također je poznato. Zajedno s vlastelinom na njegovom posjedu i po cestama o kojima je brinuo kretali su se razni odmetnici, razbojnici ili pobunjenici. Ovima je jedino bilo na pameti kako oteti, orobiti, ukrasti, prisvojiti novac, odjeću, hranu, stoku.

U lipnju 1731. po povratku u Beč barun je prvo primio vijest da je na putu iz Požege, između Našica i Koške, 7 razbojnika napalo predvodnika straže (Wachtmeister) virtenberškog puka i opljačkalo 700 fl.³¹ U srpnju je primio imena osmorice odmetnika iz Čadavice, Bodoine te Lukovice, dvaju obližnja mjesta. Bili su to Živko (Shiffgo), Mijo (Mio), Mato (Matho) i Stipan Bušanac (Buschannacz), Tomica (Tomiza) i Vinko Vidaković (Vidakovicz), Mato (Matho) Barančenić (Baranczenicz) i Mato (Matho) Migić (Migitsh).³² U dru-

³⁰ Više različitih slučajeva može se naći u popisu Priručne knjige 2. Zanimljivo je da postoji desetak zabilješki vezanih uz baruna Pejačevića, njegovo protivljenje i izmicanje plaćanju mostarine.

³¹ HR-DAOS 476, knj. 2, fol. 255 v.

³² HR-DAOS 476, knj. 2, fol. 260 r. Zanimljivo je da su se četvorica, prema izvještaju W. Anneisa, poslije skrivanja u Baranji vratili svojim kućama na kraju 1731.

gom pismu u srpnju barun je obaviješten da je u selu Bogdanovci* došlo do svađe zbog bijele kobile, otimačine i ubojstva izvjesnog Nikole, iza kojeg je ostala trudna žena i troje male djece. Ubojica Stojak, kasnije ga imenuju Petar Stojko, poznat je kao prekršitelj koji je već bio u zatvoru, iza kojeg je ostala žena pred porodom i četvero djece.³³

Ovakvih ubojstava, priča, sudbina, nasilja, bilo je i prije. Neke od spomenutih osoba postaju imena koja pronose strah i donose nedaće u sredini u kojoj se pojave. Njima treba pridružiti Petra Kolar (Kollar) porijeklom iz Kapele (Kapella)³⁴ i druge stanovnike pojedinih sela. Kolar će sljedećih godina biti tražen, gonjen, ucijenjen i na kraju ubijen. Poneko selo i njegovi žitelji doživjet će sličnu sudbinu kao Kapela.

Iz bečkih pisama vlasnika vlastelinstva i njegovog provizora W. Anneisa mogu se vrlo slikovito predočiti svakodnevni životi vlastelinskih podanika koji su učestalo postajali žrtve pobunjenika. Strah je zavladao svaki put kada bi došlo do izravnog sukoba razbojnika s njihovom okolinom. Istovremeno, mogu se pratiti iznosi materijalnih šteta koje je imalo vlastelinstvo i koje je savjesni provizor bilježio kao izdatke za vojsku, pandure, hajduke, olovo, barut, 4 glasonoše koji raznose vijesti o kretanju razbojnika, hranu za učesnike potjera, sudska ispitivanja, putovanja u Osijek, naknade za doušnike i pogubljenja.

Moguće je da su povijesni korijeni ovih sukoba dijelom i u razdoblju prije dolaska baruna P. A. Hilleprand von Prandaua.³⁵ Jesu li ti početci iz vremena uprave carske vlasti koja nije uvažavala osobitosti lokalne zajednice, ili potječu od nekog drugog nepoznatog razloga? Vidljivo je da se lako potezalo batinu i pušku kada se osjetila nepravda. Možda su korijeni sukoba bili i u drugoj vjeri. Što se događalo u selu Kapeli, nekih 15 kilometara južno od Miholjca, nije u cijelosti poznato. Iz nekoliko pojedinosti moguće je reći da je bila poslana carska vojska koja je ugušila pobunu. Prema carskom dekretu naselje je 1724. srađeno sa zemljom.³⁶ Godinu dana kasnije zabilježen je ponovo trošak za spaljeno selo Kapelu.

* Vjerojatno isto što i Poganovci (nap. ur.).

³³ HR-DAOS 476, knj. 2, fol. 262 v.

³⁴ Prema prvim pismima u knjizi 1 iz 1722. i koju godinu kasnije može se zaključiti da je to bilo buntovno selo i da su mjere smirivanja bile drastične. Može se pretpostaviti da je Petar Kolar dijelom pamtio zlodjela vojske koja je bila poslana među buntovnike te se izazvan nekim događajem pokušao naknadno predstaviti kao osvjetnik.

³⁵ HR-DAOS 476, kut. 8, u ovitku bez signature tanki je spis s naslovom Prijedlozi. U njemu je odložen prijedlog obuzdavanja pobuna iz 1727., novi Prijedlog 1730. i Stanje 1731.

³⁶ HR-DAOS 476, knj. 165, u kolovozu 1724. plaćena su dva bubnjara koji su objavljivali carski dekret o rušenju naselja Kapela. U listopadu 1725 bilježi se trošak od 48 fl.60 xr. za spaljeno selo Kapelu.

Vrlo je zanimljivo da je naselje Čadavica, 25 kilometara udaljeno zapadno od Miholjca, tih burnih godina 26. listopada 1732. sklopilo s vlastelinom dvogodišnji ugovor, s početkom 1. studenog 1732., o vlastitoj samostalnosti za koju su plaćali u kvartalnim obrocima. Godišnja je naknada bila 160 fl., kolarina³⁷ 20 fl. za prvu godinu i 20 fl. za drugu godinu, te 11 fl. godišnje za vođenje gostionice.³⁸ Stanovnicima tog trgovišta očito je bilo važno ulagati u vlastitu samostalnost.

Oskudica do sada istraženih i proučenih povijesnih izvora o svakodnevici na selu među podanicima brojnih vlastelinskih uprava u Slavoniji nakon odlaska osmanske vlasti u prvoj trećini 18. stoljeća predstavlja poteškoću za podrobnije tumačenje svih događaja zapisanih u pismima Bečkih protokola u knjigama 1, 2, 3 i 4. Dobro je što su i barun i provizor bili sudionici, ali i zainteresirani promatrači događaja na Valpovačkom vlastelinstvu, pa se čitajući njihova pisma može razumjeti njihove postupke.³⁹

Između dvaju trgova koji su međusobno udaljeni i predstavljaju prostore okružene građevinama na kojima se sastaje i trguje postoje utvrđeni putovi, mostovi, konstrukcije za prijelaz iznad rijeka i skele za prijelaz s obale na obalu. U takvom okruženju u novim okolnostima nemira i pobuna nalaze se i barunova skela i mostovi preko kojih roba, dobra i ljudi moraju prolaziti. Priručna knjiga 2 ima nekoliko zapisa o pljačkama koje su se dogodile u okruženju Valpovačkog vlastelinstva.⁴⁰

Zanimljiv se događaj zbio kod Koške kada je napadnut seljaka i njegova žena. Oni su se vraćali s našičkog sajma na Veliku Gospu 1732. Ispaljeno je 18 hitaca i oduzeto 6 fl. Razbojstvo je počinio poganovački razbojnik Stojak⁴¹ koji je, kao i prije, uspio sa svojim pomagačima pobjeći. Barun P. A. Hilleprand von Prandau komentira zgodu, da ako se selo solidarizira s razbojnicima, onda i ono treba plaćati nastalu štetu. U rujnu je kod Koške napadnut bizovački seljak, za njegovo i liječenje opečene žene ranarnik je ukupno potrošio 39 fl. i 16 fl.⁴²

³⁷ To je oblik obveze podanika da robotu odradi u obliku prijevoza drveta, sijena ili neke vrste tereta za vlastelina. Stanovnici Čadavice su odabrali svoju obvezu novčano namiriti.

³⁸ HR-DAOS 476, knj. 3, str. 10.

³⁹ HR-DAOS 476, knj. 3, str. 328. U listopadu 1734. barun piše P. P. Passardiju: "Radije želim plaćene pandure nego tamošnje hajduke. Vjerujem da 12 pandura vrijedi više od 24 hajduka, jer će bolje obaviti svoje dužnosti." U ožujku 1735. u prijepisu pisma P. P. Passardiju na str 409 piše: "Već više puta sam komentirao da razbojnici privlače ljude."

⁴⁰ HR-DAOS 476, kut. 69, fasc. 5 - br. 868. Pojedini slučajevi pljačke zabilježeni su rukom M. Repeše tijekom 80 mjeseci. Dana 19. 5. 1732. "Zbog pljačkaša na ugarskoj strani gore će tako ići natovarena kola, a prazna natrag." Dana 3. 9. 1732. "10 kola je opljačkano, splavar ih je vozio gore i dolje, nije naplaćeno." Dana 15. 7. 1735. "Kod Virovitice je opljačkan jedan osječki kočijaš, oduzeli su mu 5 fl."

⁴¹ HR-DAOS 476, knj. 2, fol. 338.

⁴² HR-DAOS 476, knj. 2, fol. 347.

U ovom je radu zbog velikog broja događaja teško opisati sve koji su se zbivali tijekom nastajanja Priručne knjige 2, do W. Anneisovog odlaska s mjesta provizora u Valpovu u kolovozu 1736. Je li on izgubio žar za poslom,⁴³ je li se osjetio nedovoljno priznatim i hvaljenim u naporima koje je ulagao u pravilno vođenje vlastelinstva ili je bilo i trećih razloga vezanih uz svakodnevne okolnosti unatrag 4 godine, teško je reći.

Nasilje je napredovalo. Na jednoj strani odmetnuti podanici, a na drugoj vlasnik vlastelinstva koji na svojoj strani ima daleko više mogućnosti za pokretanje mnogoljudnih potjera. Neosporno su zanimljiva raznovrsna razmišljanja baruna P. A. Hillepranda von Prandaua kako treba postupati i koga sve treba uključiti da se vrati mir i sigurnost na putove i u sela. Njegova je procjena da valpovački dvorac neće biti izravno ugrožen, ali istovremeno on piše osječkoj upravi i traži vojnu pomoć, jer Stojko i njemu pridruženi Miško (Mischko) lako zaobilaze zamke i stupice,⁴⁴ dok Petar Kolar postaje sve smioniji u svojim postupcima. Pokušaj u lipnju 1733. da 20 hajduka preko Koške dođe u Bogdanovce i očisti selo nije uspio.⁴⁵ Jedan seljak je krajem svibnja uzet za taoca, isprebijan i naknadno oslobođen te predan ranarniku. Preminuo je od unutarnjih ozljeda nakon 7 dana liječenja.

U svome pismu upravitelju carinske uprave u Osijeku barun piše da je za trojicu poganovačkih razbojnika odredio 12 dukata za svaku glavu.⁴⁶ Visoka nagrada je sigurno trebala donijeti smirenje i brzi mir, pogotovo kad se znalo da ovim prostorom treba proći službena novčana pošiljka austrijske i hrvatske granice (Österreichische und Chroatische gräniz) od 500 dukata.⁴⁷ Izravna posljedica smanjene sigurnosti na putovanju bio je propis da se po cestama može kretati samo u konvoju. Naredba je trebala vrijediti dok se ne uhvati odmetnuti Kolar.⁴⁸

U srpnju su organizirane dnevne i noćne patrole u koje su ušli domaći ljudi. Patrole su vodile harambaše uz novčanu naknadu po 3 xr. Svaki angažirani seljak primio je $2\frac{1}{2}$ xr. po danu dežurstva. Krajem srpnja u Zelčinu su odmetnici uhvatili izvjesnu osobu i ponovo opljačkali 700 fl., 12 kaputa, 12

⁴³ Tako piše barun u jednom pismu u ljeto 1736. knj. 4, str. 47, a na str. 50 u pismu upućenom P. P. Passardiju bilježi da je Anneis odabrao Mohač ispred Valpova.

⁴⁴ HR-DAOS 476, knj. 3, str. 39.

⁴⁵ HR-DAOS 476, knj. 3, str. 96, iz pisma upućenog P. P. Passardiju u Osijek.

⁴⁶ HR-DAOS 476, knj. 3, str. 88 i 92.

⁴⁷ HR-DAOS 476, knj. 3, str. 95, u pismu P. P. Passardiju od 16. 6. 1733. Tjedan dana kasnije organizirana je potjera sa 60 ljudi sve do Đakova i bez rezultata. Na str. 107 za glavu Petra Kolara propisana je nagrada od 100 dukata .

⁴⁸ HR-DAOS 476, knj. 3, str. 107. U tom pismu od 8. 7. 1733. piše na kraju u kratkoj bilješci: "Javite Mauthneru da sam primio izvještaj." Očito je da je M. Repeša izravno pisao u Beč.

hlača i 12 krznenih kapa, svaka po 3 fl.⁴⁹ Za našički sajam na Veliku Gospu 1733. zaposleno je 20 pandura.⁵⁰ U studenom iste godine zaposlili su 4 konjanika koji su raznosili vijesti po vlastelinstvu.⁵¹

Zanimljivo je da u knjizi Bečkih protokola nema prijepisa pisama i podataka o događajima u rujnu i listopadu 1733. Barun P. A. Hillebrand von Prandau boravio je u Valpovu i osobno upravljao vlastelinstvom od rujna do približno 20. listopada 1733. Iz godišnjih izvještaja o primitcima i izdatcima vidi se da je u kolovozu desetak seljaka pretvoreno u hajduke. Bio je to novi model organiziranja lokalnog stanovništva u borbi protiv razbojnika. Ista je skupina već u rujnu u selima Novak i Habjanovci pljačkala za vlastitu korist. Odmah su raspušteni.⁵²

Iz izvještaja koji su po barunovom odlasku ponovo slani u Beč saznaje se da su u studenom u selu Novak upucali seljaka, a ženu mučili užarenim željezom.⁵³ U to su se vrijeme povezali i udružili odmetnici Stojko i Kolar.

O posebnim troškovima u poslovnim godinama 1733./1734., 1734./1735. i 1735./1736.

Iz popisa troškova tijekom godine vidi se da su potjera na vlastelinsku zapovijed od Zelčina do Koške i ubojstvo bogdanovačkog razbojnika Skorice koštali 24 fl. 90 xr. U studenom je iz Osijeka u Bogdanovce poslana vojska da spali kuće dvojice razbojnika, Stojka i Miška. Za meso, kruh i vino plaćeno je tada 10 fl. 24 xr. Za liječenje upucanog seljaka i opečene žene plaćeno je ranarniku 22 fl. Za oboje povrijeđenih kod mesara je kupljeno meso za 2 fl. 76 xr.⁵⁴

U nastavku popisa redaju se izdatci u mljevenom brašnu za 31 fl. 87 xr. carskom komesaru Schöthalu za razdoblje od listopada 1732. do listopada 1733. Istome je zbog prolaza Daunove regimente u siječnju 1734. plaćeno za stražu 24 fl. 20 xr., a selima u kojima su vojnici boravili za kruh je odobreno 185 fl. 36 xr. Komandantima dva bataljona iz kuhinje je slana besplatna hrana

⁴⁹ HR-DAOS 476, knj. 3, str. 124.

⁵⁰ HR-DAOS 476, knj. 3, str. 147.

⁵¹ HR-DAOS 476, knj. 3, str. 157, u pismu P. P. Passardiju. U nastavku je pisao i o dva čovjeka na straži na tornju. Bila bi to mogućnost kontrole koju su koristili u Riedu.

⁵² HR-DAOS 476, kut. 9, spis 250, fasc. 15. Dana 15. rujna 1733. zabilježeni su troškovi za pojedine ljude ukupno 14 osoba.

⁵³ HR-DAOS 476, knj. 3, str. 169.

⁵⁴ HR-DAOS 476, kut. 9, spis 250, fasc. 15, fol. 24 r lit. O i P; podaci koji upućuju na moguću terapiju stavljanja obloga od svježeg mesa nalaze se u izvještajima na više mjesta. U iskazu troškova posebno se zapisuje cijena kupljenog mesa.

za 39 fl. 70 xr. U vrijeme prolaza ove regimente jednom je seljaku uginuo vol i plaćen je 10 fl.⁵⁵

Posebno se bilježi da je u siječnju za paljenje u selu Bogdanovcima seljacima plaćen barut 1 fl. U ožujku 1734. u Bogdanovcima su obješena 3 seljaka i Romi su primili 3 fl. naknade za obavljeno vješanje. Sto prisutnih mušketira dobilo je hranu, meso i rakiju za 6 fl. 55 xr. Provizor je zbog pogubljenja bio 3 dana kod komandanta u Osijeku i za putne je troškove primio 3 fl., a hrana za pandure koji su ga pratili u gostionici je plaćena 2 fl. 70 xr.⁵⁶

U travnju 1734. u Valpovu je obješen bogdanovački seljak. Romu koji je bio izvršitelj plaćeno je 2 fl. 10 xr. Podizanje vješala pred školom⁵⁷ plaćeno je 50 xr. Prisutnim mušketirima i pandurima pri vješanju je plaćeno piće 2 fl. 7 xr. Poslije egzekucije zapaljeno je cijelo selo Bogdanovci, prisutnih 30 pandura dobilo je rakiju za 1 fl. 50 xr.⁵⁸ Seljaci iz Koške Mijat (Miad) Semibalac i Martin Horvat, koji su odali tri bogdanovačka seljaka, primili su 12 fl.⁵⁹ Spaljeno selo ostalo je dužno četvrtinu dijela državnog poreza za razdoblje od studenog 1733. do siječnja 1734. i provizor je iz vlastelinske blagajne uplatio iznos 4 fl. 33 xr. Precizni W. Anneis bilježi da je za stražarsku sobu kupio i bravu za 15 xr.

Među posebnim izdadcima iz vlastelinske blagajne za razdoblje od svibnja 1734. do kraja travnja 1735.⁶⁰ bilježi se 12 fl. nagrade Romu Iliji za izdaju. U rujnu je 30 razbojnika opljačkalo Petrijevice. Potjera do Koške za hranu je potrošila 7 fl. 92 xr. Tim je ljudima za jednu glavu iz blagajne plaćeno 8 fl. Za naknadno saslušanje u Osijeku i pratnju od 6 pandura plaćeno je 4 fl., a trošak za barut, olovo i stijenj iznosio je 4 fl. Teško ranjenom panduru kod sela Vukojevaca pružena je ranarnikova pomoć. Plaćeno je 19 fl., a meso za terapiju (*Chur*) plaćeno je 3 fl. 50 xr. Ranarnik je liječio i ranjenog

⁵⁵ HR-DAOS 476, kut. 9, spis 250, fasc. 15, fol. 25 v lit. Q, R, S. Teško je reći da li je to bio manevar povezan s nemirima ili se radilo o neovisnom kretanju carske vojske koja je prolazila Valpovačkim vlastelinstvom. Uginuli vol je možda vukao neki veliki teret za potrebe vojske.

⁵⁶ HR-DAOS 476, kut. 9, spis 250, fasc. 15, fol. 25 r lit. S.

⁵⁷ HR-DAOS 476, kut. 9, spis 250, fasc. 15, fol. 25 v lit. S; izravna potvrda da je škola bila izgrađena. Od prvih zapisa plaća iz vremena preuzimanja vlastelinstva od 1722. i dalje Repešu povremeno imenuju Schulmeister. Moguće je da je to oznaka njegovog zvanja koje je obavljao negdje drugdje prije primanja službe u valpovačkom vlastelinstvu. Za baruna je počeo raditi u dobi od približno 43 godine.

⁵⁸ HR-DAOS 476, kut. 9, spis 250, fasc. 15, fol. 25 v lit. Q.

⁵⁹ HR-DAOS 476, kut. 9, spis 250, fasc. 15, fol. 25 v lit. Q.

⁶⁰ HR-DAOS 476, kut. 9, spis 249, fasc. 15, fol. 17 v lit. H, dalje fol. 18 r lit I.

vlastelinskog lovca Jakoba kojeg su povrijedili razbojnici, trošak je bio 1 fl. 60 xr.⁶¹

Ponovo se iz vlastelinske blagajne nadoknađuje zaostali državni porez koji nije mogla platiti udovica ubijenog seljaka Takića iz Koške u iznosu od 8 fl. 10 xr. Šest musketira plaćeno je 6 fl. 90 xr., a čišćenje vlastelinskih pušaka koštalo je 1 fl. 56 xr.⁶²

U siječnju i veljači 1735. pri potjeri razbojnika do Dopsina, Podgorača i ruba močvara dano je za rakiju 3 fl. 50 xr. i 2 funte (oko kg) baruta za 84 xr. Za glave 2 ubijena razbojnika u Moslavini seljacima je plaćeno 16 fl. Kada je nekoliko seljaka iz Koške i Habjanovaca bilo pozvano na sud u Osijek, pojeli su hrane za 1 fl. 50 xr., a krčmarica iz Koške naplatila je piće 1 fl. 8 xr. U ožujku je jedan pandur pogoden i utopljen, pa je potjera morala ići do Gorjana. Bio je to trošak 2 fl. i za barut plaćeno je 1 fl. 47 xr. Posebno je nagrađen s 3 fl. čovjek koji je uspio od razbojnika preoteti 80 fl.⁶³

U kolovozu 1735. u selu Budimci razbojnici su ubili 3 seljaka. Samo je iza jednog ostala udovica, druga dvojica bili su neoženjeni i bez poreznih obveza. Njena porezna obveza za sljedećih pola godine 5 fl. plaćena je iz vlastelinske blagajne.⁶⁴ Isplata je preuzeta i u drugoj četvrtini 1736. godine.⁶⁵

O istim događajima prema pismima iz knjige 3 Bečkih protokola

Iz vrlo vrijednih prijepisa pisama koja su slana u Beč saznaje se da je bilo nemira u kojima je sudjelovalo 8 hajduka vukovarskog harambaše. Oni su opljačkali seljaka Andriju Kasara iz Petrijevacu, potom su opljačkali 3 žene i jednu ubili. Kasnije su napali 2 seljaka koji su vozili kupus za kapucine.⁶⁶

U tim se pismima kao vrlo opasne opisuju ceste oko Bizovca. U studenom 1733. razbojnici ponovo upadaju u sela i stvaraju nemire. Često se spominju Miško i Mihail Azdaić (Asdaitch), a doušnici su javili da je Stojko pri Kolaru.⁶⁷

⁶¹ HR-DAOS 476, kut. 9, spis 249, fasc. 15, fol. 18 r drugi dio lit. I, lit. K, lit. L, fol. 18 v lit. M. U nastavku Anneis piše da ranarnik ima prema podatku u fol. 6 pravo za hranu po 1 fl. na mjesec, što za 8 mjeseci iznosi 8 fl. On je za 4 preostala mjeseca isplatio 4 fl.

⁶² HR-DAOS 476, kut. 9, spis 249, fasc. 15, fol. 18 v lit. N.

⁶³ HR-DAOS 476, kut. 9, spis 249, fasc. 15, fol. 19 r lit. O.

⁶⁴ HR-DAOS 476, kut. 9, spis 248, fasc. 15, fol. 15 v lit. G.

⁶⁵ HR-DAOS 476, kut. 9, spis 247, fasc. 15, fol. 6 v. Ovaj podatak je u izvještaju W. Anneisa za 1736. godinu, koji je potpisan 20. rujna u Mohaču.

⁶⁶ HR-DAOS 476, knj. 3, str. 163-164.

⁶⁷ HR-DAOS 476, knj. 3, str. 171-172.

U proljeće 1734. godine 4 su seljaka iz Poganovaca otišla u razbojnike. Zaključeno je da, kada budu uhvaćeni, neće biti poslani u Osijek, već će odmah biti vješani u selu.⁶⁸ Zanimljivo je da su se u to vrijeme Stojko i Miško slobodno kretali po selima vlastelinstva i izdavali se za trgovce svinjama.

U vrijeme dok je dobro napredovala gradnja valpovačke župne crkve, u noći 12. travnja 1734. na strani mitnice zapalila se štala Stipana, valpovačkog općinskog suca. Izgorjela je strana s 4 prozora. Pet dana kasnije, dva Roma vješala su Petra Skoricu (Skoricza),⁶⁹ a 28. travnja zapaljeno je selo Poganovci. Uz te je prijepise vijesti 5. svibnja barun zapisao da seljacima u Koški treba dati nagradu od 3 dukata.⁷⁰

Iz pisma se saznaje da je poslije paljenja sela nastupio mir, da je Rom Ilija negdje skriven iz straha da ga netko iz popaljenog sela ne bi ubio. Seljaci su primili nagradu za uhvaćene dezertere.⁷¹

Iz jedne zgone iz prosinca 1734. saznaje se da su, nakon ubojstva dvaju odmetnika, 14 dana kasnije njihove glave poslali u Osijek. Bile su neprepoznatljive i nitko nije bio siguran da su ubijene određene osobe,⁷² nadali su se da bi jedna glava mogla biti Stojkova.

Iz pisma⁷³ i kopije pisma koje je barun P. A. Hilleprand von Prandau uputio generalu Wahauu⁷⁴ doznaje se da je Stojko ostao živ. Za osvetu ubio je 6 Roma,⁷⁵ još jednog vrlo teško ranio i ostavio s ranama opasnim po život. Iz pisama se čita i da je zavladao veliki strah, ljudi ne izlaze na polja, boje se ići cestama, bježe od kuće i borave u šumi. Bilo je to u lipnju 1735., u vrijeme važnih radova na zemlji, polju i livadama, pa zato barun traži pomoć i vojsku. Očito je da redovna milicija nije mogla održavati red i pružati sigurnost. U novom prepadu u selo Habjanovce ušao je Stojko sa 7 razbojnika. Odveo je 4 najbolja konja, a 5 mještana uzeo za taoce. Od cijelog sela za njih je tražio otkupninu od 100 fl. Zaprijetio je da će im, ako ne dobije novac, glave biti nabijene na kolce.⁷⁶

⁶⁸ HR-DAOS 476, knj. 3, str. 196 i 216.

⁶⁹ HR-DAOS 476, knj. 3, str. 242 i dalje. Vješala su opisana kao "Schnell galg" i bila su postavljena kod mlina.

⁷⁰ HR-DAOS 476, knj. 3, str. 242-243.

⁷¹ HR-DAOS 476, knj. 3, str. 262.

⁷² HR-DAOS 476, knj. 3, str. 369-370, izvještaj za razdoblje od 5. do 23. 12. 1734.

⁷³ HR-DAOS 476, knj. 3, str. 450-454.

⁷⁴ HR-DAOS 476, knj. 3, str. 470.

⁷⁵ HR-DAOS 476, knj. 3, str. 451, "Stojko je ubio mojih 6 Roma."

⁷⁶ HR-DAOS 476, knj. 3, str. 470.

Dvadesetak stranica dalje u knjizi 3 Bečkih protokola zapisano je da je za 10 mjeseci 1735. godine 11 mušketira, 9 carskih husara i 13 pandura koštalo 508 fl.⁷⁷ Razbojstva i pljačke nisu prestali. U pismu iz prosinca 1735. piše se da su pronađena 3 ukradena kaputa, mnogo ukradene turske svile, dijelovi plijena okradenog Grka u lipnju kod Klokočca, gdje su ubili 7 Roma. Dalje se saznaje da razbojnik Nikola nosi skupocjenu ukradenu odjeću turskog trgovca.⁷⁸

W. Anneis je početkom travnja 1736. popisao gubitak ljudi za vlastelinstvo u razdoblju od 1726. do kraja 1735. Provizor bilježi svako ubojstvo posebno i opisuje što se dogodilo. Poslije prvih 6 ubojstava do kraja 1732. uslijedili su veliki gubici. U godinama 1733., 1734. i 1735. W. Anneis je nabrojio ukupno 34 ubijena podanika Valpovačkog vlastelinstva.⁷⁹ Bilo je to ukupno 40 radno sposobnih osoba.

Poslije primitka toga Anneisovog izvještaja od 10. travnja, barun piše P. Passardiju u Osijek da se sprema na put. Smrt princa Eugena Savojskog 26. travnja usporila je državne poslove, ali on se ipak nada da će 10. svibnja biti u Osijeku i održati potrebne sastanke.⁸⁰

Već je napisano da je W. Anneis sredinom kolovoza 1736. napustio valpovačku službu.⁸¹ Krajem kolovoza u Valpovu je bio general Hamilton⁸² s pratnjom, a sljedeći mjesec barun P. A. Hilleprand von Prandau. U popisu troškova vođenom na nešto drukčiji način od rujna do prosinca 1736. vidljivo je da su od rujna do kraja godine svakog mjeseca vršene egzekucije. Nema pobližih oznaka koje su to bile osobe i iz kojih sela.

U drugim rubrikama provizorskih izvještaja zabilježene su približno iste visine davanja i primanja.⁸³ Sljedećih godina su visine naplata od dućana u

⁷⁷ HR-DAOS 476, knj. 3, str. 508.

⁷⁸ HR-DAOS 476, knj. 3, str. 538.

⁷⁹ HR-DAOS 476, knj. 3, str. 591.

⁸⁰ HR-DAOS 476, knj. 3, str. 593.

⁸¹ Perči "Inventar" 204-205.

⁸² Milan Vrbanus, "Borba Pečuške biskupije za crkvenu desetinu u Slavoniji od oslobođenja od osmanske vlasti do 1761. godine", *Scrinia slavonica* 9 (2009), 430-464. Opisujući uređenje crkvene uprave u Slavoniji poslije oslobođenja Slavonije autor je temeljito i dokumentirano prikazao stanje na oslobođenom području. Za događaje opisane u ovome radu posebno su važni navodi na str. 439-441, raspravlja se o neuređenosti pitanja ubiranja desetine. Rad Hamiltonove komisije odvijao se 1736. i sljedeće godine.

⁸³ HR-DAOS 476, kut. 11, spis 269 fol. 19. Zanimljivo je da se iz tih pregleda primanja može vidjeti da je neki Grk za otvaranje trgovine u Šljivoševcima platio 12 fl. Za 2 valpovačka sajma uplaćeno je 24 fl., moslavački 11 fl. 20 xr., miholjački 6 fl. i petrijevački 5 fl. 30 xr.

mjestima vlastelinstva ista, što znači da se nije otvorio ni jedan novi, ali niti zatvorio. Primanja od sajmovâ su također približno ista. Ostale brojne pojedinosti o protoku ljudi, dobara i roba mogu se čitati u Priručnoj knjizi 2 iz zapisa M. Repeše o valpovačkoj mostarini do kraja kolovoza 1737.

Zaključak

Za Valpovačko vlastelinstvo prijepisi pisama u knjigama 1, 2, 3 i 4 neosporno su vrijedni i bogati povijesni izvori iz pera vlastelina, njegovog provizora i još ponekog suvremenika između 1722. i 1740. godine. Desetak godišnjih izvještaja o primitcima i izdancima vlastelinstva koje je sastavljao provizor W. Anneis bilježe između ostaloga i mnogobrojne posebne troškove za održavanje reda i mira na vlastelinstvu. Oni opisuju svakodnevicu prepunu nasilja, straha, nesigurnosti i opasnosti na putovima i u selima, posebno u godinama od 1730. do 1737. U vrijeme prikupljanja mostarine u Valpovu i nastajanja Priručne knjige 2 izravno se prate opisi nemira i previranja na vlastelinstvu i u njegovom susjedstvu, koji su predmet dopisivanja između Beča, Valpova i Osijeka. Popis mostarine tijekom 80 mjeseci sam po sebi je također povijesni izvor od velikog značaja. U njemu se bilježe brojni oblici trgovine od 1. siječnja 1731. do 31. kolovoza 1737. Podatci u Priručnoj knjizi 2 vrlo su zanimljivi i omogućuju detaljnu analizu podataka o trgovini vinom, soli, brašnom, volovima i svinjama.

Sadržaj Priručne knjige 2 te zapisi i komentari baruna P. A. Hillepranda u Bečkim protokolima tijekom razdoblja 1730.-1737. također su važni svjedoci vremena u kojem je nastajao ovaj vrijedan povijesni dokument o robi, dobrima i ljudima koji su prolazili preko valpovačke malte. Obilje podataka pohranjeno tijekom 80 mjeseci čini taj dokument značajnim izvorom za trgovinu i kretanje roba u ovom dijelu Slavonije u prvoj trećini 18. stoljeća.

Prilozi

1. Ephraim Hochhauser: *Portret baruna Petra II. Antuna Hillepranda od Prandaua*, ulje na platnu, 1750. (Galerija likovnih umjetnosti, Osijek, inv. br. S-714).

2.-3. Detalji portreta baruna Hillepranda od Prandaua s prikazom dvorca u Valpovu i brklje na vlastelinskom mostu.

Februarska - 1737: R. C.

1. Waag 2. zu gff 5. zu gung - H. isten --- "20."
 2. mitteln --- 13. --- "5"
 2. limon 3. lafse Waag 2. mitteln --- 4. --- "25"
 90. pflanz 1. talliga 4. mitteln --- 6. --- "10"
 3. kaufmann Waag - 50. pflanz --- 7. --- "65"
 100. pflanz --- 13. kaufmann Waag --- 8. --- "10"
 70. pflanz 4. lafse Waag --- 9. --- "15"
 6. kaufmann 5. zu gung 2. zu gff --- 10. --- "10"
 4. mitteln 2. lafse Waag --- 11. --- "50"
 2. falg - 2. lafse Waag --- 12. --- "55"
 170. pflanz 3. falg 3. lafse Waag 10. zu gung --- 13. --- "75"
 2. falg - 3. lafse Waag 2. mitteln 5. zu gung --- 14. --- "80"
 6. limon: 7. lafse Waag 10. falg --- 15. --- "70"
 3. falg 3. lafse Waag 2. mitteln --- 16. --- "40"
 65. pflanz 6. lafse Waag 5. zu gung --- 17. --- "75"
 115. pflanz 5. lafse Waag 2. mitteln --- 18. --- "45"
 2. limon 1. falg Waag 5. kaufmann --- 19. --- "15"
 50. pflanz: 3. falg 2. lafse Waag --- 20. --- "95"
 34. lafse Waag --- 21. --- "65"
 2. falg: 3. lafse Waag --- 22. --- "20"
 4. falg: 5. lafse Waag 2. mitteln --- 23. --- "70"
 2. falg: 7. lafse Waag 5. zu gung --- 24. --- "20"
 40. pflanz 7. lafse Waag 2. mitteln --- 25. --- "90"
 3. limon Waag 3. lafse 4. mitteln --- 26. --- "
 3. lafse Waag --- 27. --- "40"
 6. limon Waag 4. zu gung --- 28. --- "10"
 110. Capeli Janig 1. limon Waag pflanzig. Sa. "20. 80"
 113. Sum 20. 9. von 3. Michalovicen ubersetz
 falg 4. Waag i 3. gff Salzdamm mit limon
 kaufmann Waag gung, und miffte bezalt.

Lijstig bezalt fonnig

4. Zapis mostarine u veljači 1737. u Priručnoj knjizi 2 (HR-DAOS 476, kut. 69, fasc. 5 br. 868).

/h: 9

In Martio 1734 wunden in dem Dorff
 Boganosch. Landtrug wullen 3. Baderen
 aufgeschicket, kund ihnen Zuggarnen finden
 gezalt. " 3, — 1

Dem Landtrug geworfen 100. Murgorsten
 von wunden auf fleisch-Item wunden geben . 6 " 55.

Wegen dieser Execution sollte in 3. Tag
 bey dem Excell. dem Herrn Jallen: in
 offrig zu Herrn Jt. befraget " 3, — 2

Die mit geschalt. Panduren wunden
 im Kirchhof in 3. Tag " 7, 70.

In April 1734 wunden wider in Boganosch
 3. Baderen alhier zu Valpo aufgeschicket
 und ihnen Zuggarnen darzu gezalt. " 4, 50.

Das den Herr all galgen zumeisten " — 50.

Dem Landtrug Murgorsten und Pandur
 wunden bey dieser Execution geworfen
 zu Kirchhofen geben. " 4, 7

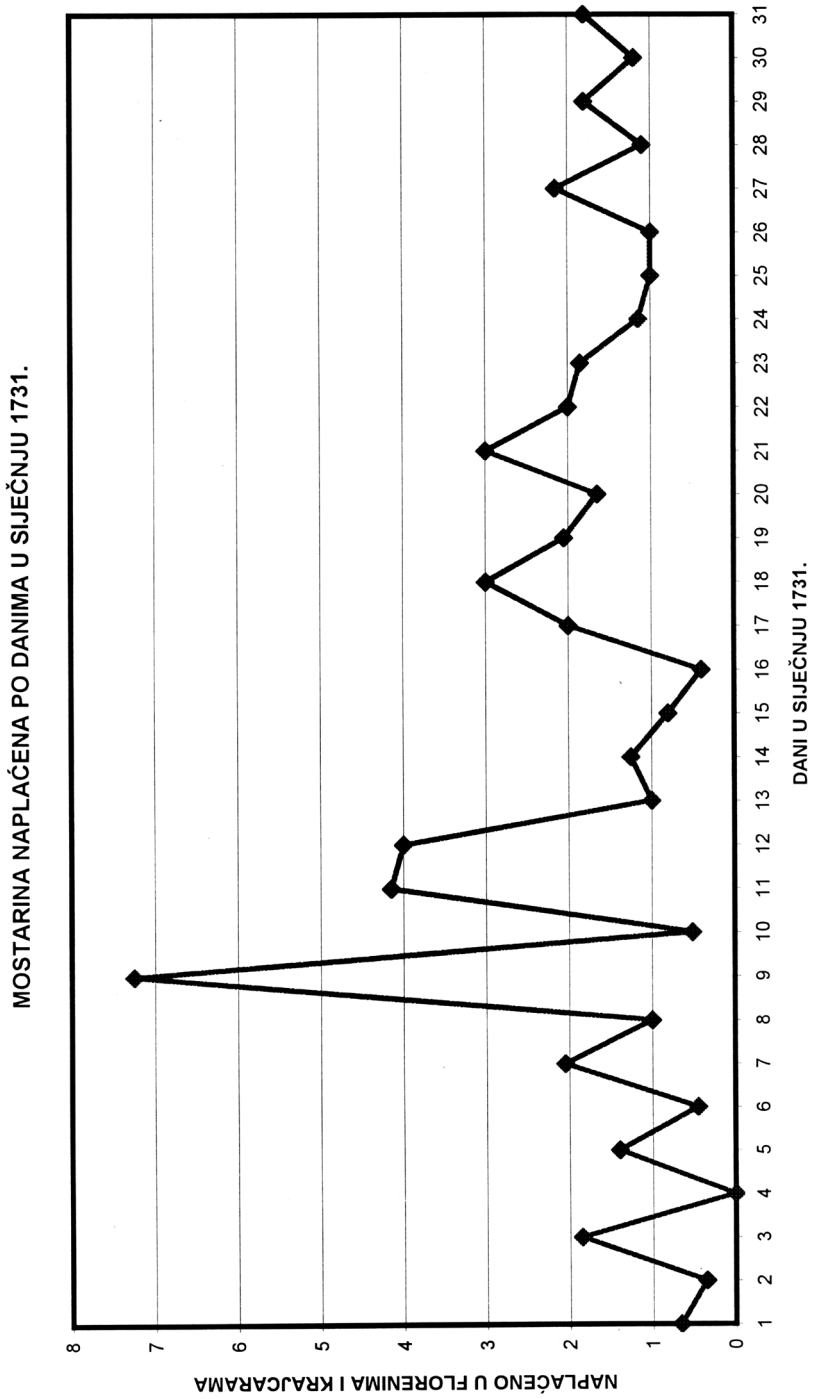
So dan wunden das ganze Dorff Boganosch
 zu Arbeit und dem Landtrug geworfen
 30. Panduren rakja gegeben. " 3, 50.

In diesem selbigen Junijung die
 Jassen Landtrug von Castoritz wullen
 in 6. Tag befraget und befraget mit " 11, —

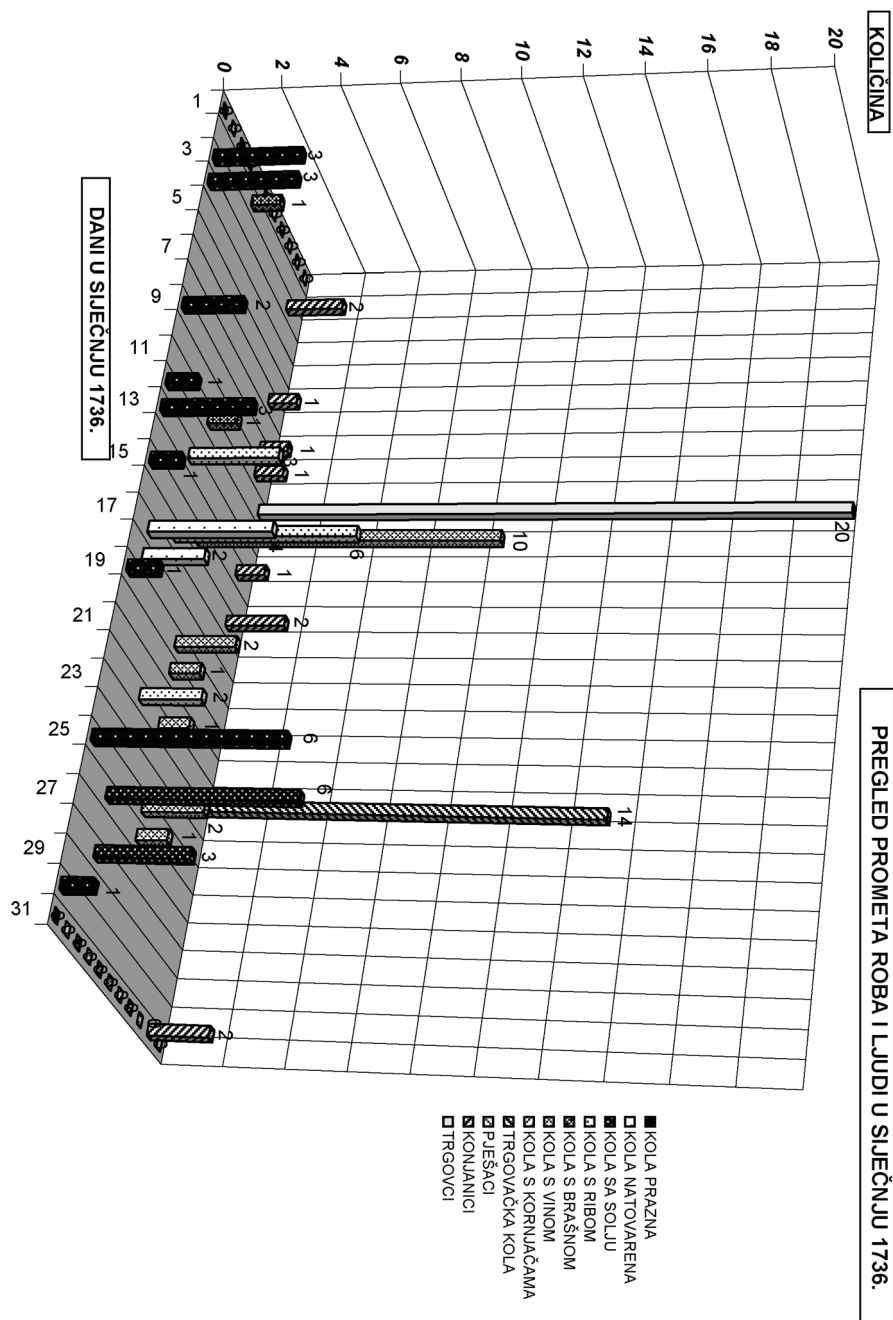
Mit 6. Tag befraget den Landtrug
 Landtrug. " 608, 22

Lit: T.

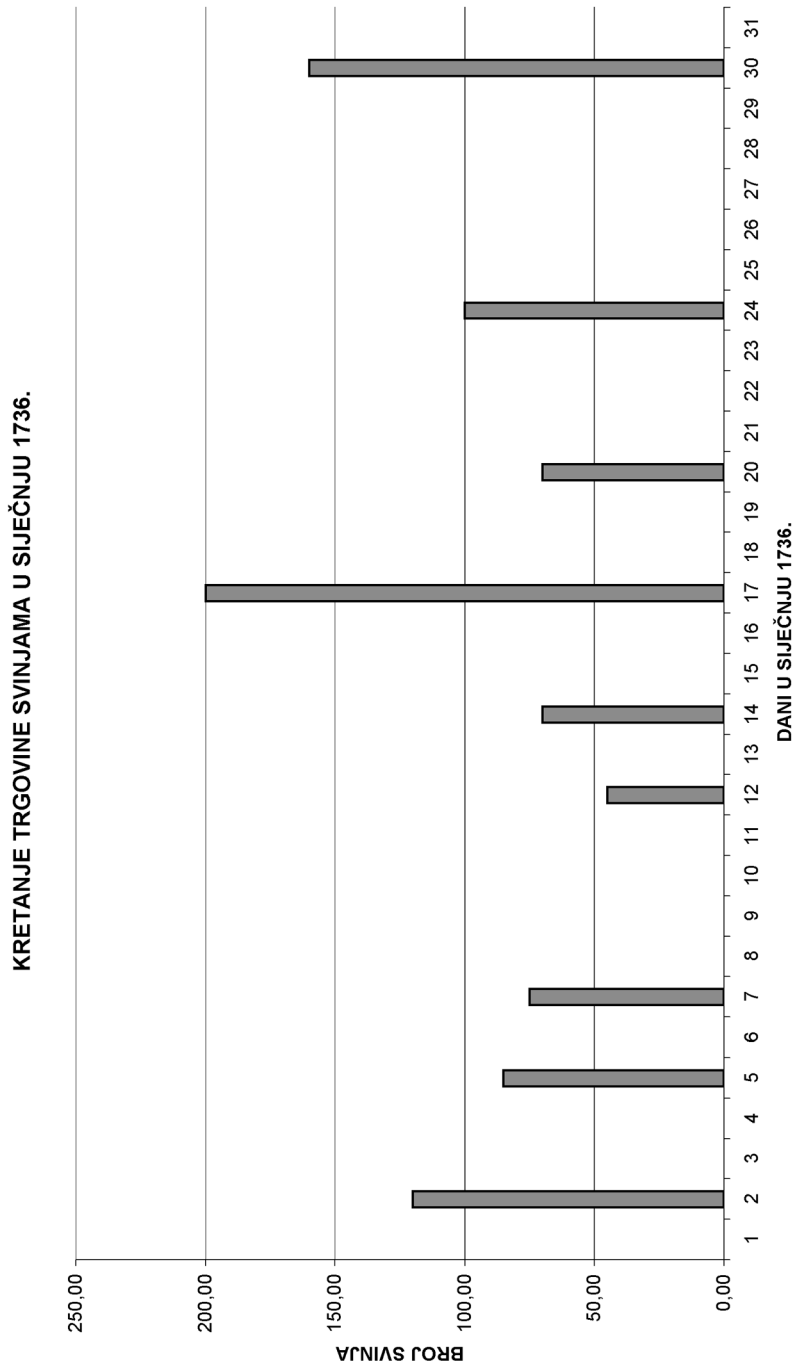
5. Provizorski popis troškova pogubljenja i potjera u ožujku i travnju 1734. (HR-DAOS 476, kut. 9, br. 250 fasc. 15, fol. 25 v, lit. S i T).

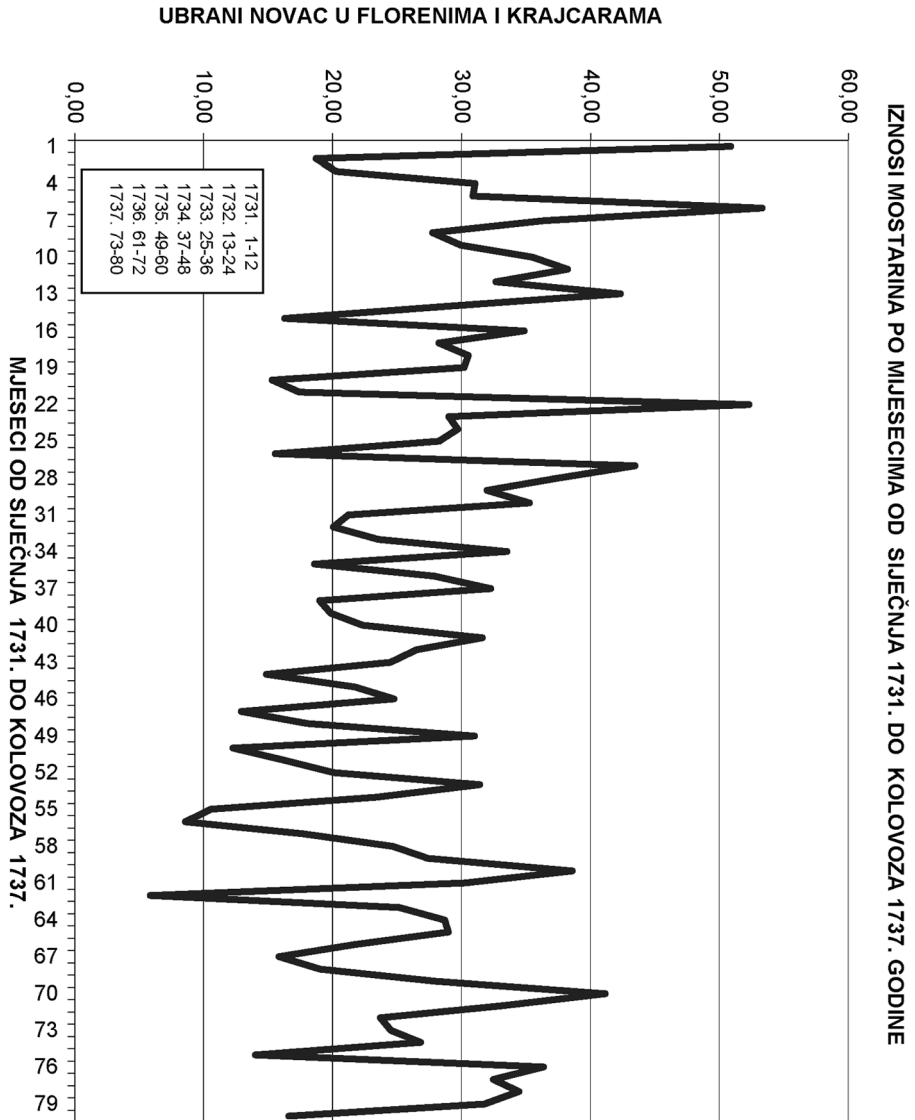
6. Grafički prikaz mostarine naplaćene tijekom siječnja 1731.

7. Grafički prikaz prometa dobara i ljudi u siječnju 1736.

8. Grafički prikaz broja svinja koje su prešle valpovački most u siječnju 1736.

9. Grafički prikaz 80 mjesečnih mostarina od siječnja 1731. do kolovoza 1737.

Summary

THE VALPOVO MANOR AND ITS BRIDGE TOLL FROM 1731 TO 1737

Baron P. A. Hilleprand of Prandau, who was the owner of the Valpovo Manor since 1722, left us a wealth of valuable archive materials in form of letters he wrote to a number of persons and transcripts of letters he received from his supervisors of the Valpovo Manor, known as *the Viennese Protocols*. He also left manuscripts of annual supervisor reports, containing lists of all revenues and expenditures incurred in course of the business year, which started on May 1st and ended on April 30th next year.

The manuscript books, consisting of thread-bound folio-format papers with covers, are supplemented by *the Reference Book 2 from January 1st, 1731 to August 31st, 1737*. The first page of the manuscript book, in addition to the title, contains four straps covered in seal wax and imprinted with the official seal of the Valpovo Manor. Each page contains entries about bridge toll collected in course of a month, divided by days. The accuracy of the sum at the end of the page is confirmed by the signature of the supervisor of Valpovo.

The Viennese Protocols contain a transcript of the regulations on the duties of the official collecting the toll. There is a description, a valid price list, and a price list for the use of the ferry near Miholjac.

The transcripts provide all kinds of information about the passage of goods and persons. Brief records of events described by passengers, for instance, records of troubles, such as thefts and robberies that occurred on the roads or in the villages, have been recognized as extraordinary historical sources. It is also interesting to read how some people caused trouble on the bridge or tried to get away without paying the toll.

Supervisors' records about the special costs of restoring safety to the Manor's roads and villages in this period are extraordinary testimonies to the cruelty of the outlaws, rebels, and bandits. The Manor's efforts to catch the transgressors by organizing a militia, offering rewards to informants, and putting prices on the bandits' heads give us an even better idea of the troubles they faced in their everyday life. The records about numerous costs of special military interventions, pursuits, executions, and treatment of the wounded add to our knowledge of how difficult and insecure life had been back then.

(Sažetak prevela: Ana Levak Sabolović)

Key words: Valpovo, Valpovo manor, baron P. A. Hilleprand von Prandau, bridge toll, traffic, banditry.